

ד"ר בן-ציון רוזנפלד

בין איש לאשתו על-פי פירוש הנצי"ב בפרשת יצחק ורבקה**ראשי פרקים**

- א. בין איש לאשתו
- ב. דמותו הרוחנית של יצחק
- ג. דמותה הרוחנית של רבקה
- ד. החיץ שבין יצחק לרבקה
- ה. הבדלי היחס של יצחק ורבקה לבניהם
- ו. צייתנותה של רבקה ליצחק
- ז. מגם בקשר

*

פרשת יצחק ורבקה זכתה לעיונים מעמיקים בדברי המפרשים השונים. אך הנצי"ב, בפירושו העמק-דבר, מאיר בגישה מיוחדת ענין מרכזי בעולמם של בני הזוג השני של האבות: הזיקה הרוחנית ביניהם והשפעתה על מסגרת המשפחה. הנצי"ב בנה שיטה שלימה המיוסדת על חקר נפש האדם ורצון להבין את הלכי הנפש של יצחק ורבקה בנפרד וכיצד פעלו יחדיו. כמו כן רומז הנצי"ב ללקחי הפרשה לדורות בדבר היחס הנכון בין איש לאשתו.

א. בין איש לאשתו

הקשר בין איש לאשתו סוכם בפסוק הידוע בבראשית ב, כד: "על כן יעזב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו והיו לבשר אחד". הנצי"ב בהעמ"ד פרש שם שהשלימות בין איש לאשתו צריכה להיות בדרגה גבוהה מאד: "ואז יהיו לבשר אחד שיאהבנה ג"כ כמו שהם אדם אחד... וכמו שהוא חושב לטובת עצמו ורוצה שהיא תשלים אחר רצונו לגמרי כן תחשוב גם היא שהיא מבקשת טובת עצמה והוא ישלים רצונה".

לדבריו היות האיש והאשה בשר אחד דומה ל"ואהבת לרעך כמוך". כשם שאדם אוהב ומבין את עצמו, חייב להעמיד אהבת רעהו קרוב, עד כמה שאפשר, לאותה דרגה.¹ על אחת כמה וכמה לגבי האיש והאשה. אין אחד מהם צריך לבטל את ישותו אלא לחברה עם ישות בן זוגו. הארתו של הנצי"ב משמעה שמושג הנתינה אינו מחייב ביטול העצמיות, כפי שסברו חלק מהמפרשים ובעלי

1 ראה: העמק דבר לויקרא יט, יח.

המוסר, אלא שהאחד נותן ומאפשר לשני שעצמותו תתוסף אליו ויתדבקו, בבחינת "טובים השנים מן האחד", שכוחם חזק ומאוחד.

דביקות הגמורה בין איש לאשתו היתה בין אדם לחוה לפני החטא. אז לא שלט בהם יצר הרע, החומריות, והדבקות היתה רוחנית טהורה. לאחר החטא ירד האדם בדרגה והחומריות שבו גברה, והיא עלולה להיות מחיצה בינו לבין אשתו, ואז לא תמיד מתאפשרת דביקות רוחנית מושלמת. המחיצה לעיתים נמוכה ולעיתים גבוהה, לפי מידות והליכות חיי בני הזוג "ורק מי שזוכה (-במעשיו) לכך משיג אהבת אשתו בבטול גמור כמו שהיתה חוה לפני החטא". (העמ"ד, בראשית ב, כד).

תפקידה של האשה כ"עוזר כנגדו" אינו כאצל שאר הברואים, לקיום הגזע בלבד, אלא עוזר בכל הליכות החיים בתחום התומרי ובתחום הרוחני - "שהיא האשה ראויה לכל אופן שיהא באיש... לפי תכונתו" (שם, ב, יח). "כנגדו" בדברי הנצי"ב משמעותו שלעיתים האשה עוזרת לבעלה דווקא כשתכונותיה או דעותיה נוגדות את שלו ואז האשה מכוונת ומאזנת את אופיו ודרכיו.²

הקשר האידיאלי בין איש לאשה, לפי הנצי"ב, הוא בקירבה הרוחנית ביניהם, ואז אף כשדעותיהם שונות הקרבה הנפשית אינה נפגמת, אלא השוני מאזן דעות ומעשים ומסייע לשלימות.

ב. דמותו הרוחנית של יצחק

לשם הבנת מהות הקשר בין יצחק לרבקה יש לבחון תחילה את מידותיהם ומעלותיהם.

הנצי"ב מוצא יחוד רוחני לכל אחד משלושת האבות. הקב"ה משגיח על כל אחד מהם באופן התואם את תכונותיו המיוחדות. לכל אחד מהאבות היתה ראייה רוחנית שונה שבאה לידי ביטוי במינוח שבו כינה את הר המוריה, בית-המקדש, שהוא מקור ההשגחה והשכינה בעולם.³ אברהם התייחד בלימוד תורה והפצתה ברבים. התורה נקראת "חרב", "משמרת", שכן היא כלי הנשק והשמירה מפני כל רע, היא שומרת על האדם מיצר הרע. גם הקב"ה השגיח על

2 שם ובתוספות בהרחב דבר. וכן שם לפסוק כ.

3 בהרחבה בהעמ"ד לבראשית יב, יז.

אברהם באמצעות הכוח, החרב, ואברהם הצליח לגבור על כל אויביו. לכן מכנה אברהם את מקום בית-המקדש, מקור ההשגחה "הר" שהוא סמל כוח ועוצמה. יצחק הצטיין בעבודה, היא עבודת הקורבנות. מאז שנעקד על גבי המזבח הוא התקדש כעין קרבן כליל לה', עולה תמה. הנצי"ב מביא את דברי ילקוט שמעוני פי שלח (רמז תשד"מ) שיצחק היה שקוע תמיד בתפילה שהיא במקום עבודה, וכמו המזבח גורמת ל"הרבה ברכה ופרנסה לעולם".⁴ אף ההשגחה עליו היתה במיוחד בתחום הפרנסה. כגון: "ויזרע יצחק... וימצא... מאה שערים ויברכהו ה'" (בראשית כו, יב). וכן בחפירת הברקות, בבאר השלישית נאמר: "ויקרא שמה רחובות, ויאמר...הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ". ה' סיפק את כל מחסורו כדי שיוכל להתמסר לעבודת ה'. לכן יצחק בראייתו הרוחנית כינה במונח "שדה" את בית המקדש, מקור ההשגחה, לפי שידע שהוא מקור הברכה לפרנסה, כשם שהשדה מקור ליבול שעליו עיקר פרנסתו של האדם.⁵ יעקב הצטיין בגמילות חסדים והשגחת הקב"ה עליו היתה בשמירתו ושיחיה בשלום עם הבריות. לכן הוא קרא למקדש "בית", שהוא מקום המביא שלום לכל הדורים בו.⁶

התכונות של שלושת האבות הם למעשה הבסיס לקיום העולם, כדברי המשנה, אבות א' ב': "על שלושה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים".

מדברי הנצי"ב משתמע שיצחק היה שונה במהותו משני האבות האחרים. אברהם ויעקב היו מעורבים בחיי הבריות ובחיים הארציים מתוך מטרה לקדש את החומר. אברהם קרב את הבריות לאמונה. יעקב התאמץ להפיץ שלום ואחוה בין הבריות. ואילו יצחק היה במהותו יותר רוחני, מוקדש כולו לעבודת ה', מופנם ומרוחק מן הבריות. אופיו של יצחק התאים להיותו עולה על המזבח. הפרנסה החומרית היתה עבורו אמצעי בלבד לעבוד את ה' בשקט נפשי ובהתבודדות.

4 דברי הנצי"ב בפירושו העמק שאלה לשאלות דרב אחאי, הוצאת מוסד הרב קוק, ירושלים תשל"ה, שאילתא ח' אות א', סוף עמ' מ"ג. על התפלה במקום עבודה, ראה במקורות שהובאו במחזור ויטרי בפירושו למשנה, אבות א, ב ושם בהערות. (נדפס במשניות ע"י פירושם).

5 ועיין העמ"ד לבראשית מט, כה-כו.

6 לעיון נוסף בדמותם של אברהם ויעקב במשנת הנצי"ב, ראה: ה' קופרמן, מפתח עניינים לפירוש הנצי"ב העמ"ד על התורה, ירושלים תשמ"ב, עמ' 91, 6.

יצחק לא בא במגע קרוב עם הבריות ולא ניסה להשפיע. כשהיה לו סכסוך עם שכניו בגרר, הוא לא נכנס לריב, אלא קם ועזב והתיישב בבאר שבע. גם שם לא נכנס מיד לעיר, אלא חיכה עד שהיה בטוח שלא יצרו לו גם שם, ורק "אחר שהובטח (על ידי התגלות ה') על ישיבה בעיר במנוחה עקר דירתו מן הנחל לבאר שבע והקדים לקבוע מקום לקרבן ולתפלה ואח"כ קבע אהלו לדירה (העמ"ד, כו, כג-כה)". יצחק דאג לרוח תחילה ובנה מזבח לה', ורק אחר כך טיפל בצרכיו החומריים. טיפולו המוצלח בנושאים גשמיים היה רק אמצעי להשגת תנאים טובים ביותר על מנת לעסוק בעניני הרוח בשלוה. חיי יצחק היו חיי התעלות רוחנית נוגעים בחומר ובארציות אך לא מעורבים בהם.

הנצי"ב מגלה (בהרחב-דבר כו, א) פן נוסף לאותה תכונה: "וידוע דיצחק אבינו היה כח הדין, כלשון המקרא-ופחד יצחק". מבנה אישיותו הרוחנית של יצחק היה כמהות כח הדין, שהוא היושר הרוחני המוחלט, כדברי הנצי"ב שמעלתו הרוחנית של יצחק היתה לפי "טבע היצירה" המקורי האלקי, הוא הדין. רעיון זה מבוסס על דברי חז"ל, שרצה הקב"ה לברוא את העולם במידת הדין בלבד, אלא שראה שאין העולם יכול להתקיים כך, לפי שהוא מעורב בחומר, והוסיף את מידת הרחמים שהיא לפני משורת הדין - הקלה מתוך התחשבות בברואים.⁷ מידה זו היא הרכות המקרבת בין הבורא לברואי וביניהם לבין עצמם.

דמותו של יצחק הנעלה מעל הבלי העולם הזה מצטיירת, אם כן, כעין נזיר אלקים קדוש. הנזירות מוגדרת אצל הנצי"ב בבראשית מט, כו: "דנזירות ופרישות מן העולם בא ע"י דבקות בדעת אלקים, וזה במקום המוח שהוא הקדקד". כך יצחק שפרש מהעולם, דבקו בדעת עליון היתה בראש גופו, במוחו, סמל להיות כל ישותו מופנה כלפי מעלה.

ברם, במגעו עם הבריות לא היה יצחק תקיף אלא ותרן, בידעו שרק כך יכולה הבריאה להתקיים. דוקא משום שהיה מעל עניני העולם הזה ובעל עוצמה רוחנית יכול היה לותר. וכך כותב הנצי"ב בפתיחה לספר בראשית: "וזה היה שבח האבות, שמלבד שהיו צדיקים וחסידיים ואוהבי ה' באופן היותר אפשר, עוד היו ישרים היינו שהתנהגו עם אומות העולם, אפילו עובדי אלילים מכוערים,

7 לכל העניין כאן ראה דיונו של הנצי"ב בפירושו לספרי, עמק הנצי"ב, פרשת פנחס, פיסקה ג' ד"ה "אדון אתה", עמ' רכ"ד-רכ"ה בדפוס.

מכל מקום היו עמם באהבה וחשו לטובתם באשר הוא קיום הבריאה... וכן ראינו כמה נח היה יצחק אבינו להתפייס ממשנאיו, ובמעט דבריו פיוס מאבימלך ומרעיו נתפייס באופן היותר ממה שבקשו ממנו". אם כן, יצחק לא ניתק מחיי המעשה לעת הצורך, ואף "בטבעו היה בן כרך", שם גם ביקש "לקרוא בשם ה' וזה מסוגל יותר בכרך" (שם כו, כג). מכאן שדמותו הנזירית היתה יותר התכנסות לתוך עצמו והפנמת רוחניותו, ועם העולם שמסביבו נהג כנוגע ואינו נוגע. לכן יכול היה לגור בכרך ולהתאים לאוירתו ועם כל זאת להיות מנותק מהסביבה ולא להיות מושפע ממנה.

ג. דמותה הרוחנית של רבקה

רבקה נבחרה להיות אשתו של יצחק מהיותה בת למשפחת אברהם, אך האוירה בה גדלה היתה שונה מאד מזו שבה גדל יצחק. רבקה גדלה בפדן ארם, ולדברי הנצי"ב הארמים ידועים כאכזריים. גם משפחתה של רבקה לא הצטיינה בתכונות טובות ודמותו של לבן אחיה משקפת זאת היטב. בכל זאת רבקה היתה שונה באופיה, עד שיצחק חשש "אולי היא בטבע ארמית וקשה צוותא דידיה" (שם כה, כ).

אליעזר חיזק רושם זה בספרו שהיא: "נאה וחסודה וראה בה מצוות צניעות ואהבת חסד עד להפליא" (שם, כ"ד, ס"ו, ט"ז). כלומר, אף רבקה, כיצחק, גרה בתוך סביבה חומרית וקשה. אך היא היתה שונה, מעין עמוד אור רוחני מופנם, והקשר שלה עם סביבתה היה חיצוני בלבד, נוגעת בה ואינה נוגעת. במקום אחר משוה הנצי"ב את מידת החסד לתורה ולעבודה שבזכות שלושתם הקב"ה משגיח על עם ישראל.⁸ רבקה נתברכה במידת החסד המקשרת את האדם עם ה'. בכך השלימה את יצחק שכאמור, לפי הנצי"ב, מידתו המיוחדת היתה העבודה. ושניהם יחד היו אישי תורה במהותם וחיו בתוך עולם פנימי רוחני שונה מהחברה החומרית שסבבה אותם. כך השלימו את מעגל שלושת הערכים שזיכום בהשגחה מיוחדת לפי דרכם. לכן אין תימה שרבקה יועדה ליצחק והוא המתין לה עד היותו בן ארבעים שנה, "שלא יכול לקחת אשה כי לא מצא לפניו הראויה לו" (שם כה, כ).

ההתאמה בתכונותיהם של יצחק ורבקה היתה עשוייה להביאם לדרגת דביקות ואחדות כפי שהיו אדם וחיה לפני החטא. גם בזיקה הריגשית ביניהם היה קירוב מלא כדברי התורה (כד, טז): "...ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה וינחם יצחק אתרי אמו". הנצי"ב מפרש את התוספת המיוחדת שבסוף הפסוק, שהתורה לא סיימה במילים "ותהי לו לאשה", כי אינן מוכיחות שאהבה, "שהרי היה מוכרח לישאנה כי לא נקל ימצא בתולה ממשפחתו דוקא". לכן הדגיש הכתוב גם "שמצא ממנה קורת רוח מאהבה, עד שבה התנחם מעצבונו על אמו".

ד. החייץ שבין יצחק לרבקה

פני המציאות היו שונים, וההתאמה בכח בין יצחק ורבקה לא יצאה לפועל ולא התעלתה לשיא השלימות הרוחנית המצופה והקירבה האידיאלית. שורש הדבר נעוץ בדמותו המיוחדת הנעלה של יצחק כפי שכבר תואר. תכונותיו של יצחק יצרו מציצה בינו לבין רבקה והדבר אירע כבר בפגישתם הראשונה.

הנצי"ב מתאר בצורה מיוחדת את הרגע הגורלי של המיפגש ביניהם: "סיפר הכתוב כי המכין מצעדי גבר יתי סיבב שיפגע יצחק ברבקה בדרך, ותהא נבעתת ממנו בתחלת הכרתה אותו. ואם היה העבד בא עמה תחלה לבית אברהם, היה אברהם מקבלה תחלה ומדבר על לבה עד שהיה מתחונן דעתה עליה, ולא היתה נבעתת מפחד יצחק, והיתה מתנהגת עמו כמו כל אשה עם בעלה. אבל הקב"ה סיבב שיצחק בא באותו עת מבוא באר לחי רואי, שהיה לו אותו מקום מיוחד לתפלה והתבודדות על באר שנראה המלאך" (כד, טב).

לדברי הנצי"ב כבר מרחוק נראה לה יצחק "כמלאך אלקים נורא מאד" (כד, טז). הוא הקרין סביבו אוריה רוחנית בעלת עוצמה מיוחדת שגרמה לרבקה בעתה, מעין פחד נפשי בלתי מוסבר, והיא נפלה מן הגמל. לאחר מכן כשנודע לה שאיש זה עתיד להיות בעלה התכסתה בצעיף מפחד ובושה, והתחושה בליבה היתה שהיא אינה ראויה להיות לו לאשה. ואומר הנצי"ב, שמאותו רגע נוצר חייץ רוחני ורגשי בין יצחק לרבקה: "ומאז והלאה נקבע בלבה פחד, ולא היתה עם יצחק כמו שרה עם אברהם ורחל עם יעקב, אשר בהיות להם איזה קפידא עליהם לא בושו לדבר רתת לפניהם. מה שאין כן רבקה". אברהם ויעקב, שעל אף גדולתם הרוחנית, היו מעורבים בדעת עם הבריות. אף בהתנהגותם עם נשותיהם היתה פתיחות הדדית וקירבה רוחנית ורגשית, שאיפשרה לנשים לומר לבעליהן כל אשר על ליבן. יצחק היה קדוש ומופנם ופחות מעורב ופעיל בין הבריות. כל העוצמה הרוחנית מסוג מידת הדין קרנה מדמותו של יצחק כבר

במיפגש הראשון, והותירה בלב רבקה תחושת רתיעה של יראה מפני יצחק והשפיעה על יחסה אליו. יחס שהיה כנמוך אל גבוה ונכרך תמיד ביראה, ואף גרם לרבקה להפנים ולהזחיק דברים שהציקו לה ולא לומר אותם ליצחק ולהשיח נפשה כאשה לבעלה.

במחיצה זו הרגיש גם יצחק, והדבר ניכר בלכתם לגרר שלא ביקש ממנה, כאברהם משרה בשעתו, שתאמר שהוא אחיה אלא בעצמו אמר: "ויאמר אחותי היא, ולא ביקש ממנה שתאמר גם כן הכי כמו שעשה אברהם, משום דרבקה היתה נכנעת ביותר ליצחק... ולא סרה מרצונו מאומה" (העמ"ד כו, ז). בניגוד לשרה ורחל שהרגישו בטחון ושיויון ביחס לבעליהן.

ה. הבדלי היחס של יצחק ורבקה לבניהם

המחיצה הרוחנית בין יצחק לרבקה בין רבקה ליצחק השפיעה, לדעת הנצי"ב, על כל מהלך חייהם, על יחסם לילדיהם וחינוכם וכל פרשת הברכות מובנת ומוסברת על רקע זה.

"ויגדלו הנערים ויהי עשו איש ידע ציד (כה, כז)", מפרש הנצי"ב שם: "יודע ציד, לצוד אנשים בחלקת לשונו". "ויעקב איש תם", "מותמם עם אנשים מה שבפיו כך בלבו", כמו כן עשו עסקיו בשדה ויעקב יושב באהל, לומד תורה ומתפלל. השוני בין הבנים בולט ובכל זאת: "ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו ורבקה אהבת את יעקב" (שם כח). מפרש הנצי"ב: "ביאר הכתוב שלא היו יצחק ורבקה מחולקים בדעות ושניהם ידעו דעיקר הזרע... הוא יעקב יושב אהל אברהם בתורה". כלומר, לא היתה מחלוקת עקרונית בין יצחק לרבקה ושניהם ידעו את מעלת יעקב על עשו.

בהתאם לכך מסביר הנצי"ב את אהבת יצחק לעשו כ"אהבה החוזרת... דמשמש ליה כעבדא ונהנה בשימושו מאד". היתה זו כעין אהבה התלויה בדבר, עשו דאג ליצחק מבחינה חומרית ושרת אותו, שלא כיעקב שלא עשה כן עקב היותו "יושב אוהל ולא שימש הרבה" (שם).

לעומתו רבקה "שלא היתה נצרכת לשימוש בניה, לא הביטה אלא אל המעלה והתכלית". רבקה עקרת הבית שניתנה גם בתחושה ארצית ולא נוקקה לעזרה חומרית מבניה, לא היתה לה פניה בשל דברים צדדיים ובכוחה הרוחני ראתה את העיקר, התכלית, שיעקב הוא איש המעלה. לכן דייק הכתוב "בלשון הוה (-) מתמשך), ולא כמו ביצחק, דלא כתיב ויהי יצחק אוהב, משום דאהבת יצחק לא היה אלא במקרה על פי השעה, ובאמת בסוף ימיו נתהפכה האהבת. מה שאין כן

רבקה היתה מצד טבע הענין, וגם היתה מוספת אהבה יום יום (-מתוך הערכה גוברת ליעקב) כמאמרם בעבודת כוכבים דף ג' כל הלומד תורה בלילה חוט של חסד משוך עליו ביום" (שם). אהבת יצחק את עשו היתה על בסיס חומרי, והחומר זמני ועשוי להשתנות. ואכן במשך הזמן השתנה יחסו של יצחק כשראה מעשיו הרעים-החומריים של עשו. ואילו אהבת רבקה ליעקב היתה "מצד טבע הענין", מתוך ההכרה האוביקטיבית במעלתו הרוחנית. לפיכך התמשכה אהבתה אליו ואף התעצמה ככל שעבר הזמן וראתה את התפתחותו וגודל שעור קומתו של יעקב.

אכזבתו של יצחק מעשו נזכרת בכתוב לאחר שנשא נשים נוכריות: "ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה" (כו, לה). הנצי"ב מדגיש שיצחק לא מנע מעשו לקחת נשים נוכריות אף שמיעקב מנע זאת, ומאוחר יותר ביקש ממנו ללכת לחרן ולקחת אשה מבנות משפחת אמו. והסיבה שיצחק ידע ש"המיוחד הוא יעקב יושב אהלים הוא יקרא זרע אברהם אשר תכליתו להיות אב המון גוים ולהיות מרכבה לשכינה" (שם לד). יצחק ידע שיעקב הוא עיקר הזרע והוא ההמשך הרוחני אך "אהב יצחק את עשו עצמו בחשבו כי הליכות עולם לו בהשכל ואיש טוב הוא, אבל לא שתהיה ממנו האומה הנבחרת" (שם). יצחק העריך את הצלחתו החומרית של עשו וחשב להעניק לו בהתאם לכך את הברכה הגשמית ואולי דרך כך לקרב אותו. אבל נכונה ליצחק אכזבה גם ממעשיו של עשו בדרכי החיים בשל נשותיו. הנשים היו משוכנעות שיצחק לא יכעס עליהן בשל אהבתו לעשו והלכו בדרך הרעה. "ולפעמים האהבה גורמת מורת רוח שבטוחות הן לעשות רע ולא יקצוף בשל האהבה" (שם לה).

ברם, המקרא שם מדגיש שהאכזבה מנשות עשו היתה גם של רבקה: "ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה". אלא שלדעת הנצי"ב מורת הרוח שנגרמה לרבקה היתה שונה. כלפיה הפגינו הנשים יחס של זלזול וחוצפה, שכן ידעו שרבקה אינה אוהבת את עשו. "ולפעמים השנאה גורמת מורת רוח שמצערות בהקלת כבוד ומראות שאינן חוששות לה".

חילוקי הדעות בין יצחק לרבקה לא היו ביחס לתחום הרוחני ושניהם ידעו שיעקב הוא ממשיכם. אלא שיצחק סבר שבחיי העולם הזה עשו נוהג כראוי וכבכור מגיעה לו הברכה הגשמית. אך יצחק לא היה מעורב דיו בחיים הארציים ולכן לא עמד על טיבו של עשו שרק ציד בפיו ואין תוכו כבדו. ורבקה שהיתה מעורבת בחיי המעשה הכירה את פנימיותו של עשו, שאף בעולם המעשה אינו

טוב ונשותיו כמוהו. לכן סברה שלא מגיעה לעשו גם ברכה גשמית, לפי שאין בכוחו להעניק צביון חיובי לחיי העולם הזה.

ו. צייתנותה של רבקה ליצחק

שיטתם השונה של יצחק ורבקה ביחס למעורבות בחיים הגשמיים גרמה להתייחסותם השונה לבניהם. אך היה גורם נוסף, רתיעתה של רבקה מיצחק ויראתה מפניו, מנעו ממנה לשוחח עמו בגילוי לב ולספר לו את האמת אודות עשו. "ומכל מקום לא מצאה רבקה לב להעמיד את יצחק על דעתה בדברים נכוחים כי היא יודעת האמת כי עשו רק ציד בפיו וכן בשעת הברכות" (העמ"ד כד, סה). פרשת הברכות הסתבכה לפי שרבקה שתקה ולא התערבה ולא העירה את תשומת ליבו של יצחק כבר בראשית חינוכם של בניהם. כדברי הכתוב: "ורבקה שומעת, כך דרכה תמיד בשעה שיצחק מדבר עם עשו היא צייתנית לדעת אולי הוא נוגע ליעקב" (שם כז, ה). וכאשר חשה שכן הוא, פעלה מהר ובעקיפין מתוך אמונתה שהברכות מגיעות ליעקב היורש האמיתי, ואף זירזתו שהמעשה בהסכמת שמים: "רמזה לו שברוח הקודש היא מדברת" (שם ח, יג). כך נעקפו יצחק ועשו ויעקב קיבל גם את הברכות הגשמיות שלדעת רבקה הגיעו לו. צייתנותה של רבקה ליצחק גרמה לה לשנות דבריה גם בפעם היחידה שהתורה הביאה תוכנה של שיחה ביניהם. לאחר שרבקה שמעה שעשו מתכוון להרוג את יעקב, בעקבות פרשת הברכות, חששה והחליטה לשלוח את יעקב ללבן אחיה לחרן. היא פנתה ליצחק לסייע לה: "ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ למה לי חיים" (כז, מו). מפרש הנצי"ב: "באשר לא רצתה רבקה להודיע ליצחק רשעת עשו ומטעם שביארנו לעיל כד, סה (כנזכר, מיראתה מיצחק), על כן הסבה טעם אחר שיצוה יצחק את יעקב לילך לחרן בשביל נשיאת אשה". רבקה הצליחה מאוד במעשה עקיפין זה ויצחק הסכים לה וביקש מיעקב ללכת לארם ללבן ולקחת אחת מבנותיו. ו"לא הרגישו יצחק ועשו כי בורח הוא (-יעקב) מעשו, אחר שלבן הוא אחי אם עשו גם כן (שם כח, ה)". לכן גם קיבל עשו את הנימוק שיעקב יצא לחפש אשה כי ראה שרעות בנות כנען בעיני אביו והושפע וחיפש גם הוא אשה לא כנענית ממשפחת ישמעאל בן אברהם (שם לפסוקים ח-ט).

ז. פגם בקשר

כאן מלמד הכתוב גדולתו של יצחק, משהבין שטעה ויעקב הוא היורש שמע בקול אשתו ותיקן את הטעות. רבקה אמרה רק "קצתי בחיי" ויצחק הוסיף מיוזמתו ואמר ליעקב שילך לבית אחי אמו לקחת לו אשה, ואף ברך את יעקב בברכת אברהם. כלומר, יצחק הודה בטעותו, ולדעת הנצי"ב אף אישר את מעשה המירמה שעשה יעקב בהכונת רבקה. "קרא לו יצחק מתחלה אישר חילו על התחבולה שעשה וכי טוב עשה ואין בלבו עליו כלום" (שם כח,א).

לאורך כל חייהם לא נעלמה אותה מחיצה רוחנית-רגשית בין יצחק ורבקה ונפגם גילוי הלב והקירבה הנפשית השלימה הראויה להיות בין איש לאשתו. דומה שרמז הנצי"ב למוסר השכל המשתמע מפרשה זו. בפתירתו לספר בראשית מכנהו הנצי"ב "ספר הישר", המציג את מעלות האבות ומעשיהם כסמל לדורות. לפיכך גם לא כיסתה התורה על פגם כלשהוא של האבות כדי שילמד לדורות ויבוא על תיקונו המוסרי. הרי זה כעין הרעיון שהקב"ה מדקדק דוקא עם הצדיקים כחוט השערה ויש בכך לקח לדורות.

הפגם בקשר בין יצחק ורבקה חל בתחום מרכזי בבריאה, שהרי אף שמו של הקב"ה נמחה כדי להטיל שלום בין איש לאשתו(שבת קטז,א). כידוע גם הקב"ה וכנסת ישראל נמשלו לאיש ואשה. אף פגם הנובע ממעלה רוחנית יתירה ככבאן עלול למנוע את שלימות הבית. היראה שהטיל יצחק על אשתו לא היתה מודעת ולא נבעה ממניע שלילי אלא אופיו הרוחני המיוחד גרם לנתק. ואילו הקירבה הרוחנית השלימה בין איש לאשתו דורשת פתיחות הדדית ללא מחיצות. כידוע, שלימות זו הודגשה רבות בדברי חז"ל.⁹ הם גם הזהירו ממצב אפשרי הדומה לאשר אירע בין יצחק לרבקה. במסכת גיטין ו' ב' אמרו: "לעולם אל יטיל אדם אימה יתירה בתוך ביתו". והנצי"ב בפירושו לשאלות דרב אחאי, העמק-שאלה, הבין שמאמר זה הוא הלכה פסוקה וכדעת רוב הפוסקים,¹⁰ לפי שהאימה עלולה לגרום לבני ביתו להכשילו בעבירות חמורות. האימה גורמת יראה ויוצרת מרחק נפשי ומחיצה בין האיש והאשה ואינם יכולים לתפקד

9 ראה: סיכום רעיוני והלכתי בנושא זה באנציקלופדיה התלמודית, כרך ב' עמ' ש-ש"א, בערך: אשתו כגופו. כרך ד' טורים צ"א-ק', בערך: בעל.

10 שאילתא ס"ג אות ה'. וראה: שולחן ערוך, אורח חיים סימן ר"ס, מגן אברהם ס"ק ב' (הביאו הנצי"ב) ועליו את מחצית השקל שם, ס"ק ב', משנה ברורה ס"ק י'.

כאחד. למצב זה יש השלכה שלילית ברורה על הילדים, בעיקר מהחיבת החינוכי, שאינם קולטים מסר אחיד אלא מפוצל. זה מה שאירע בבית יצחק ורבקה, אילו היה תיאום ביניהם היתה רבקה מדברת עם יצחק כבר בנעורי עשו והאב היה מכיר את נפש בנו ומייסרו, ואולי מונע את הידרדרותו, ואז גם רבקה היתה עשויה לשמור על קשר חינוכי עם עשו. אך הם לא הגיעו למצב זה וחבית כולו, ועשו עמו, ניזוקו. יצחק הודה בכך למעשה כשאישר את ברכת יעקב וחיזקו כאשר שלח אותו לחרן להמשיך את הקו המשפחתי המיוחד.

כאמור, הנצי"ב רומז שפרשה זו מציגה את הקשר המשפחתי האמיתי ואת פגמיו האפשריים אותם יש לתקן. לחיי המשפחה השלמים נחוץ בסיס רוחני אותו צריכים שני בני הזוג להפעיל יחדיו בתוך החיים הארציים, כעין קידוש התומר למען הקשר ביניהם ועם דור ההמשך.